

Zadnjih dana pljušte pitanja novinara: što nam je činit?, kada ćemo izaći iz krize?, da li Vlada vlada?, kada će se pokrenuti investicijski ciklus?, koliko su dobre državne investicije?, kada će se pokrenuti poduzetnici?, zašto poduzetnici ne investiraju, već prigovaraju Vladi?, itd. Tekst koji slijedi moj je odgovor na ta i slična pitanja.

Neoliberalisti smatraju da kamatna stopa izjednačuje štednju i investicije, pa što je štednja veća i moguće investicije će biti veće. Ukoliko potražnja za investicijama nije dostatna, kamatna stopa će padati sve do razine kada će investitori akumulaciju/štednju moći produktivno upotrijebiti u svojoj poslovnoj kombinaciji. Keynesijanci, međutim, tu vide glavni problem jer veličina kamatne stope ne određuje štednju, kao ni investicije.

U dobrim vremenima, rast gospodarske aktivnosti, investicijska potražnja povećava kamatne stope što potiče štednju i smanjuje potrošnju. Međutim, smanjenje potrošnje i povećanje kamatnih stopa destimulira investicijsku aktivnost. Ukoliko postoji velika elastičnost na promjenu kamatne stope moguće je zamisliti da će se kamatne stope toliko povećati da neće biti utrošena ni prethodno prikupljena akumulacija/štednja. U loša vremena kretanja su obrnuta, smanjenje investicijske aktivnosti smanjuje kamatne stope koje destimuliraju štednju što, potom, rezultira rastom potrošnje. Rast potrošnje pokreće investicijski ciklus, itd. I ne samo to, kamatna stopa pojavljuje se kao „osigurač“ jer kontrolira inflacijske, odnosno deflacijske procese. Tako učimo studente; mehanizam je savršen i pogodan za elegantnu matematsku interpretaciju.

Međutim, kretanja u stvarnom životu ne odvijaju se po iznijetom scenariju. Kamatna stopa ma kako bila mala u lošim vremenima neće povećati potrošnju već štednju jer se odluke imaoca dohotka temelje na pesimističkim očekivanjima. Naprosto kamatne stope imaju svoju logiku funkcioniranja i predstavljaju važan instrument investiranja u financijsku imovinu što je vidljivo u preferenciji likvidnosti i špekulativnom investiranju. Realne investicije određene su kretanjima profitnih stopa, preciznije, očekivanjima investitora. Današnji pesimizam ma kako bila niska kamatna stopa neće pokrenuti investicijski ciklus.

Poveznica na relaciji financijskog i realnog dijela procesa reprodukcije je odnos kamatne i profitne stope, pri čemu je profitna stopa nezavisna varijabla. Jasno, važna je neto profitna stopa; kada se od bruto profitne stope oduzmu porezi na profite.

Iako je izneseno tek gruba skica, imamo nužno polazište zašto je u Hrvatskoj depresija tako

uporna.

Hrvatska je ekonomska politika dvadeset godina, točnije od listopada 1993., fiksirajući tečaj, sustavno smanjivala konkurentnost hrvatskog gospodarstva. Poslovne banke su svojom kreditnom politikom dolile „ulje na vatru“. Danas smo tu gdje jesmo. Inferiorno se gospodarstvo, koje je bezkriterijalno izloženo konkurenciji iz okružja urušilo tako, da je danas nekonkurentno kako po cijeni tako i po kvaliteti kao i opsegu proizvodnje. Umjesto, da sukladno procesu koncentracije i centralizacije kapitala – logici kapital odnosa, imamo nekoliko, ili bar samo jednog igrača, koji bi učinkovito funkcionirao na globalnom tržištu, mi smo isticali značaj malih poduzetnika koji objektivno nisu mogli izdvajati potrebna sredstva u istraživanje i razvoj. Na primjeru odbacivanja zaštitne kamate na kapital, kao pomoć hrvatskom gospodarstvu, koju sam predlagao, može se identificirati kako naša ekonomska, porezna, politika živi u nekim prošlim vremenima. Činjenica da zaštitna kamata na kapital povećava stopu samofinanciranja, ima značaj u mogućem načinu rješavanja, bar dijela prisutne nelikvidnosti, predlagača nije previše zanimala.

Kamatna stopa, pored naknade vjerovniku, predstavlja rizik na premiju. Tako u maastrichtskim kriterijima kamatna stopa može biti veća tek za 0,5% od stope inflacije (1,5% i 2% respektivno) što pretpostavlja da članice eurozone imaju gotovo istu razinu rizika. Drugim riječima, narodskim jezikom, visina kamatne stope određena je, pored ostalog, visinom entropije odnosno gospodarstva. Stanje u zemljama PIIGS-a to nam potvrđuje.

Hrvatski bankarski sustav određen je politikom vlasnika hrvatskih banaka. Kako je svaka od naših banaka tek nebitna filijala banke majke razumljivo je da vlasnici banaka maksimaliziraju profitnu maržu jer upravljaju hrvatskim bankama, hrvatskom štednjom – sic!, po načelu marginalnih troškova. Drugim riječima, opet narodski rečeno, nema nikakve potrebe, s gledišta vlasnika banaka, da konvergira realni i financijski sektor. Da su banke u kojem slučaju u vlasniku hrvatskih investitora tada bi one morale funkcionirati po načelu ukupnih troškova, fiksnih i varijabilnih, pa bi problemi hrvatskog gospodarstva u uvjetima nedjeljivosti procesa reprodukcije bili i njihovi problemi o čemu sam pisao u vrijeme rasprodaje banakarskog sustava. Izneseno ne znači da su vlasnici hrvatskih banaka zločesti dečki. Naprosto izneseno valja identificirati, s jedne strane, kao oblik funkcioniranja hrvatskih banaka i, s druge strane, kao dodatno ograničenje nosiocima ekonomske politike. I dalje, politika kamatnih stopa odvojena je od profitne marže realnog sektora i stoga ne čudi da se poduzetnici bune zbog visine kamatnih stopa. Oni naprosto neće, niti mogu, investirati kada je kamatna stopa veća od profinte stope. Prisutni pesimizam postojeće stanje dodatno dramatiizira.

Kako Vlada želi, sukladno obećanjima, dinamizirati gospodarski razvoj prisiljena je posegnuti za

rješenjima koja visinu kamatnih stopa stavlja u drugi plan - ignorira. Jasno radi se o javnim investicijama pri čemu je potpuno nevažno da li se država pojavljuje kao izravan investitor ili se radi o javno-privatnom partnerstvu. Posljedice su iste. Outputi će se, po završetku investicije, isporučivati potrošačima po neprimjereno visokim cijenama što će neka nova buduća vlast, kod nas je to uvijek tako, objasniti kao dato ograničenje uz običajenu političku retoriku. Danas kada je oporba oporba mora voditi računa što se krivo radi kako bi sutra mogla u potpunosti odgovarati za učinjeno, a ne tražiti krivca u prethodnoj vlasti kao alibi za svoju neučinkovitost. U Hrvatskoj nikako da se shvati da je demokratski proces promjena vlasti, ali da je odgovornost pozicije i opozicije stalna.

Zato se u Hrvatskoj govori o javnim investicijama i šuti glede neaktivnosti privatnog sektora. Naprosto mnogobrojni društveni problemi ne pružaju bilo kakve mogućnosti privatnim investitorima. Lakše je potegnuti za investicijama nego sustavno restrukturirati hrvatsku društvo i stvoriti nužne pretpostavke za dugoročni učinkoviti rast. Tržište dionica nam pokazuje da pesimizam još uvijek raste kako glede kretanja tečaja dionica, tako i po ospegu trgovanja. Da se kojim slučajem isključe institucionalni investitori Zagrebačka burza bi se mogla zatvoriti.

Supstitucija uvoza nije nova stvar u mislima i djelima ekonomskih političara. Međutim njezini su dosezi mali. Kada je u pitanju Hrvatska tada su više nego ograničeni. Izgradnja energetskih kapaciteta spada u tekuću investicijsku aktivnost države pa je tragična činjenica da smo tolike godine ignorirali njihovu izgradnju. Činjenica da mi o njima govorimo kao o čudu dijagnoza je o stanju duha hrvatskih političara, dakle, sama po sebi.

Očito je da u uvjetima, ovih i ovakvih razina kamatnih stopa ove i ovakve profitne marže, nije realno očekivati dinamiziranje gospodarskog razvoja.

U Hrvatskoj kada se govori o investicijama uvijek se imaju u vidu ograničena financijska sredstva. Međutim, budimo poštteni prema stranim bankama. One su preko banaka kćeri plasirale značajna sredstva u obliku kredita. To što su banke bile slobodne što će i kako kreditirati posljedica je neučinkovite kreditne politike koja se je morala voditi tako da se ograniče krediti za finalnu potrošnju dok se na kreditiranje gospodarstva moralo blaagonaklono gledati. Centralna banka i vlast su imale instrumente da poslovne banke provode željenu politiku.

Brodogradnja, petrokemija, ostatak financijske industrije, itd., dio su postojeće vatrogasne filozofije hrvatskih vlasti. Uvijek gasimo požar nikako da preventivno onemogućimo požar.

Danas je broj stupnjeva slobode u vođenju autonomne ekonomske politike neuporedivo manji od one koju smo imali jučer, ali veći nego što će to biti sutra ako ne promijenimo pravila igre. Činjenica je da smo zaduženi daleko iznad kapaciteta hrvatskog gospodarstva i to moramo, htjeli ne-htjeli, imati u vidu, imperativno zahtjeva daleko veću kreativnost u vođenju ekonomske politike što danas po mišljenju mnogih građana nije prisutno, i to bez obzira da li se radi o građanima desne ili lijeve političke opcije.

Dugo se je među ekonomistima vodila rasprava da li je važnije što ili kako proizvoditi. Danas je jasno. - važno je samo što proizvodimo. Razvoj tehnologije i njezina dostupnost imaju učinka ukoliko proizvodimo ono što izbirljivi potrošači preferiraju. To zahtjeva kreativnost i marketinški prisup razvoju tvrtke. Ne treba zaboraviti da gospodarstva Jugoistočne Azije danas sve proizvode po, za nas, nezamislivo niskim cijenama. Mi koji gospodarsku aktivnost mjerimo u tonama, a ne u visini dodane vrijednosti postajemo sve manje interesantni mogućim inozemnim partnerima. Za sada su inozemni investitori pokazali interes za hrvatsko tržište roba i usluga, financijsko tržište, dok su ostala područja izvan njihovog interesa. Drugim riječima, izravne investicije u realni sektor na razini su statističke pogreške. I dalje, postojeći sustav i politika čini Hrvatsku dugoročno neatraktivnim područjem za investiranje.

Ima li izlaza? Uvijek ima izlaza. Drugo je pitanje cijene koju ćemo morati platiti da bi riješili ovu ustrajnu hrvatsku krizu.

Nezaposlenost raste iz dana u dan. Razvoj i nove tehnologije „štede“ čimbenik rad pa je realno očekivati da će se nezaposlenost pokazati kao uporna bolest. Strukturna nezaposlenost dio je lošeg obrazovnog sustava. Umjesto da se nezaposleni obvezno dodatno obrazuju, sukladno svjetskim iskustvima na području cjeloživotnog obrazovanja o trošku države, mi o tome ne vodimo brigu; za nas je to nevažno. Jasno, školovanje je nužan ali ne i dovoljan uvjet da se smanji nezaposlenost.

Drugi je uvjet implementacija znanja u gospodarstvo. Tu nismo učinili baš - ništa. Umjesto da znanost koju imamo povežemo s gospodarstvom o državnom trošku, mi ju ignoriramo do nesnošljivosti. Znanost nam je trošak a ne resurs. Japanci su, kada je nastupio Prvi nafatni šok, pozvali svoju znanost u pomoć. Ona im je odgovorila na najbolji mogući način. Smanjeni su troškovi, povećana je konkurentnost ionako već konkurentnog japanskog gospodarstva, što je rezultiralo dodatnim povećanjem suficita na tekućem računu platne bilance, usprkos činjenici da Japan u potpunosti ovisi o uvozu nafte čija se je cijena dramatično povećala.

Puna su nam sredstva javnog priopćavanja kako je velik teret ovaj i ovakav javni sektor. Umjesto da se formiraju ekipe ekonomista, pravnika, inženjera različitih profila, koji bi imali zadatak da restrukturiraju javni sektor - mi o tome ne razmišljamo.

Prerađivačka industrija je nekoć bila naša vodeća industrijska grana. Danas je, osim časnih izuzetaka, na koljenima. Opet bi trebalo pozvati u pomoć hrvatsku znanost koja bi, o trošku države, osposobila našu prerađivačku industiju da dinamizira njezin razvoj. Učinili nismo ništa.

Prije više godina sam predložio izgradnju desetak naselja sa desetak i više tisuća kreveta za potrebe treće životne dobi. U prijedlogu sam jasno rekao kako valja umrežiti cjelokupnu Hrvatsku i, ako treba, inozemnu znanost kako bi se realizirao projekt koji bi pružio trećoj životnoj dobi, za što sam i osobno zainteresiran s obzirom na životnu dob, dostojanstveni život, a ne starački dom kao „čekaonicu za Mirogoj“. Projekt bi priskrbio hrvatskoj državi tako potrebne devize koje su uvijek bile tražena roba na ovim prostorima. Nisam ja jedini koji predlaže novi iskorak, pa, prema tome, nije istina da nema potrebne kreativnosti. Međutim, za projekt kakav ja predlažem potrebno je puno ustrajnog rada a to je, do sada, isuviše dalek vremenski horizont.

Umjesto toga mi smo prodajući Plivu izgubili potrebu za farmaceutskim stručnjacima. Prodajući Inu mi gubimo potrebu za naftnim stručnjacima. Sve obiteljsko srebro koje smo prodali do danas za posljedicu ima smanjenje potražnje za stručnjacima iz tih znanstvenih područja, a puna su nam usta kako su mladi naša budućnost. Stečajnim postupcima, koje smatram u velikom broju štetnim, zatvaramo već ionako oskudan broj radnih mjesta. Stečajni postupak je kompleksan postupak za koje su nam potrebni stručnjaci. Opet – nismo učinili ništa.

Zatvarajući, prodavajući tvrtke koje imaju mogućnost razvoja, mi smanjujemo potrebu za visokoobrazovanim kadrovima. Što će nam inženjeri ako ne generiramo vlastiti razvoj, pitanje je na koje je poznat odgovor.

Naprосто mala poduzeća ne trebaju pamet jer ista uglavnom rade kao podkooperanti većim igračima koji ih podređuju sebi što je sasvim razumna poslovna politika s aspekta tvrtki koje investiraju u istraživanje i razvoj.

Izneseno sugerira da se gospodin Jovanović, ministar znanosti, obrazovanja, nametne kao vodeći čimbenik koji će pripomoći u rješavanju problema hrvatskog gospodarstva. Neshvatljivo je gospodine Jovanoviću da nam tisuće znanstvenika stoje po strani dok gospodarstvo tone. Proces društvene reprodukcije je nedjeljiv pa, prema tome, nije moguće opravdati da tako moćni resursi stoje neiskorišteni. Angažirajući hrvatsku znanost dinamizirat ćemo gospodarstvo i tu ćemo dinamiku održati. Mi ekonomisti znamo da je moguće pokrenuti gospodarstvo - to je manji problem. Teško je održati gospodarstvo u rastućoj dinamici. To je kao s inflacijom. Lako je bilo slomiti psihološki dio inflacije; realni dio inflacije nismo uspjeli slomiti što je, da napomenem tek usput, osnovni razlog nelikvidnosti našeg gospodarstva.

Gospodine Jovanoviću Vi ste danas najznačajniji ministar u Vladi kada je riječ o gospodarstvu. Vjerujem da će ova razmišljanja doći do Vas i da ćete im pokloniti dužnu pažnju. Nije problem u kapitalu već u sposobnosti stvaranja. Ne sastoji se bogatsvo u onom što imamo, već u sposobnosti stvaranja.